

H₂O₂ - HCl
HCl

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 3. V torek 17. januarja 1854. III. tečaj.

Tonček v šoli.

Preden s Tončkom nauk začnemo, naj še tukaj stoji, kar nam sloveč učitel piše:

Nekaj o berilu.

»Ali tudi razumiš, kaj da bereš?« Ap. dj. 8, 30.

Pred vsim drugim je treba skerbeti, da otroci dobro razumijo, kar berejo. Kar se ne razume, se večjidel brez prida, in velikrat še clo na škodo bere. Če se samo zato bere, da se jezik brusi, se to ne pravi brati, marveč le žlobudrati. Beseda *brati* pomeni toliko, kakor si kaj prilastovati ali pridobivati, zato se pri berilu to tudi zgoditi in goditi mora. — Otroci si morajo iz berila vselej nekaj pridobiti, kar jim dušne moči budi in bistri. Da bi pa otroci vselej razumeli, kar berejo, mora učitelj

1. Vselej celo berilo o kratkem s svojimi besedami razložiti, kaj in koga je vse to, kar se bo bralo; in potem, ko se je vse prav kratko in razumevno razložilo, se mora še le učencom odkazano berilo brati in pokazati, kako da se lepo in umevno bere.

2. Se mora od učencov tirjati, da počasi in razložno berejo, in scer tako, kakor bi govorili. Skerbno je treba varovati, da se v šolo nekaki posebni prisiljeni glas ne vrine. V marskteri šoli otroci tako berejo, kakor bi pel, in drugod zopet, kakor bi ječal i. t. d. . To je velika šolska napaka, ki se leta in leta ne more iz šole odpraviti. Pri takem branju se ušesa tako zanemarijo in serce se tako zarase, da nobeno še tako lepo branje v dušno moč ne hasni in v dobiček ne pride.

3. Se ne sme učencom naenkrat preveč branja odmeriti, temuč le enmalo in to enmalo se mora prav dobro premujzditi.

V bukvicah: „Malo berilo za prvošolce“ je zapisan vsim učiteljem zlat nauk, ki pravi: „Ni dobro veliko brati, pa slabo in brez prida; bolje je malo brati, pa to čedno in umevno. — Brez glave brati je šole velik greh.“

Zato tisti učitelji, ki svoje učence po versti od klopi do klopi brezdušno brati pustijo, predragi šolski čas naj gerše zapravljajo, zavoljo ktereга bodo gotovo natanki odgovor dolžni.

4. Se ne sme pri berilu le zmiraj slovnica, pravopis i. t. d. goniti, (kar se posebno v nemških šolah velikrat godi), marveč se mora le to iz njega poiskati in povzdigniti, kar je za otroške dobre čutila in izrejo primerno. Pri večih šolskih skušnjah se ne sliši družega, kakor le „abändern und abwandeln“ in zmiraj je le ena kakor pri brenčečem kolovratu, da morajo res pametnega poslušavca od samih tacih suhih reči učesa boleti. Prav je, da se pri berilu to in uno iz slovnice i. t. d. napelje in uči, — toda vsaka reč mora biti o svojem času in ne pregnana.

Jezik nam mora biti le sredstvo, ne pa namen. — Oj, koliko lepega imamo zdaj v novih šolskih bukvicah, kar popred imeli nismo! Zares srečni smo! Vsaka verstica ima zlato in sreberino v sebi. — Kako bi pač učitelj mogel tukaj brez zavesti biti. Oj ko bi bili pač mi kdaj, ko smo se v suhih nemških šolah učili, kaj tacega slišali, kar sedanja mladina ima in sliši, oj, pravim večkrat sam pri sebi, oj, kako srečni bi bili mi! — Velikrat nam je skoz marsktero špranjco kak mil žarkec v dušo posvetil, toda pravo svitlobo nam je le malokdaj kdo odgernil in pokazal.

5. Se mora učencom tudi priporačiti, da naj se tudi doma od tega pogovarjajo, kar so v šoli slišali in vidili. Taki pogovori so kaj dobri, posebno če so starši za pravi prid svojih otrok in za šolo resnično vneti. Starši, če so tudi sami terdi in neobtesani, od svojih otrok zmiraj rajše kaj dobrega in lepega slišijo, kakor pa ne, in tako si šola zmiraj bolj dobro ime pridobi in ohrani.

Miloljub.

Narodski običaji v Železnikah.

I. Božič.

Ker je šolski pritatel obljubil, letos tudi enkolko slovsanske običaje popisovati, naj povem jaz nekaj od Božiča v Železnikah. Kakor mende po celem keršanskem svetu se tudi pri nas Božični prazniki z velikim veseljem obhajajo.

Sicer navadno o tem času merzla burja okol voglov brije, al ljudje se malo za to pečajo, poskerbijo si do tega časa potrebnih derva in panjev, ktere zdaj pridno v peči zakladajo, od kterih posebno na svet večer tako puhti, da je veselje. Dan pred Božičem pri nas navadno „sveti delopust“ imenujejo, in med tem, ko ta dan možaki potrebno hrano kupujejo in poskerbljujejo, se ženske potem, ko so potice in popertnjak izpekale, urno snaženja hiše polotijo; vse more čisto pomito in pometeno biti, mize se potem pogernejo z lepim belim pertom. O zdrave Marii se postavi svitlogoreča sveča na mizo, in hišni oče po vsih izbah z prijetnodišečim kadihom pokadi in z blagoslovljeno vodo poškropi, potem moli cela družina večerno molitev, navadno vse tri dele sv. roženkranca. Po molitvi je večerja, potem se navadno do časa, da je treba v cerkev iti, al svete pesme pojejo, alj iz kakih lepih bukev kaj bere. Otroci pri jaslicah kaj popravljajo in svečice krog njih prižigajo, tudi si pripovedujejo, kakšne pastirce ima ta al uni na jaslicah i. t. d. — Od zvonaj fantje malo streljajo, tudi kako lepo Božično zapojejo. Polegajo ljudje do maše ne. Maše o polnoči se vse veseli, toraj ljudje tudi do časa v cerkev gredo in pripravní prostorček poiščejo, da niso v prevelikem drenju. Le kak varh ostane doma. Otroci posebno na petje pazijo, da bi kako lepo pesem zapomnili za koledvo. Po sv. maši se zajterkva, potem gredo k počitku do zjutrajnih zornic. — Med prazniki hodijo na večer prijatli in znanci eden k družemu na potice. — Dan nedolžnih otrok se pri nas „Pametva“ imenuje. Treba je paziti ta dan na svoj herbet, ker se fantje radi eden družega po herbtu bunkajo, izrekši besedo: „Pametva.“ Večkrat kteri kakšno prav gorko dobi, toraj strahljivi ta dan radi herbet h kakemu zidu tiščé.

II. Koledva.

Koledva je mende pri vsih slovanskih narodih v navadi. (Tud od laških pastirčkov se pripoveduje, da v Adventu in pozimi, ko pasti nehajo, s svojimi pastirskimi pišalkami v bližnje mesta pridejo in po ulicah po dva al trije skup pred sledno hišo, na kateri je navadno podoba Marie namalana, gologlavi kako pobožno pesmico zaigrajo, potem se ponižno pokloné, in zopet do druge podobe naprej gredó. Imenujejo take pastirčike „*pišari*.“ Nekateri jim dajo zato kaki mali dar. To vtegne tudi enkolko podobo naše koledve imeti in je posneme vredno. *) Po Slovenskem v raznih krajih o raznih časih začnejo; pri nas k novemu letu na večer. Posamesni in več skupaj gredó otroci od 5 do 16 let stari, po vežah, in pred izbnimi vratmi zapojejo kako božično al novoletno pesem pobožnega zapopadka. Da je velikokrat tako petje smešno poslušati, je gotovo, zakaj mali otroci so zadovoljni, da le kakega pol oddelka krožiti znajo. Včasih jih več skupaj poje in vsak drugač. Kdor družega ne zna, pa te besede pove:

Koledva, moledva, ano šnito potic,

Sežite na polico, po eno klobasico,

Prerež'te jo na dvoje

Dajte men' oboje.

Nekateri bolj odrašeni pa prav dobro zapojejo. Daje se jim potem dar po zaslugi boljšega alj slabšega petja. Smešno je posebno slišati otroke, če se dar jim več skupaj da, med seboj računati, kolko na vsacega pride. — Kdor kolednikov ne mara poslušati, jim na duri potolče. To je znamenje, da naj se zgubijo. —

Ta večer in sv. trem kraljem na delopust se tudi o Zdrave Marii goreča sveča na mizo postavi, po shranbah in vsih družih poslopjih, kar jih k hiši sliši, se zopet z kadihom kadi in z blagoslovljeno vodo škropi, posledni večer se naredijo tudi na sledne

*) Ne bom pozabil nekega rajskega jutra, ko sim pred letmi prot Ročini in Gorici popotoval. Juterno solnce je lepo okolico prijetno ogrevalo, in pastirčiki, ki so živino na pašo gnali, so tako prijetno na svoje pišalke igrali, da je blo res veselje poslušati. Tud jugoslovanskega pastirja boš težko najdel brez pišalke poleg svoje čede. Kako pa naši pastirji? k večemu spomlad na majeno pišal ene dni frulijo, pa še redkoma.

vrata, kakor na pečni pokrov trije križi v znamenje sv. treh kraljev, na vrata občne stanice se pa zapišejo čerke G. M. B. in številke nastopljenega leta. Tud ta večer koledvajo enako novoletnemu večeru, le z to premembo, da se kaka pesem od sv. treh kraljev zapoje. Kako pa pri nas k novemu letu in sv. trem kraljem na večer „kralji“ hodijo, od tega enkolko v prihodnem listu.

Otročje voščilo.

(Učniku.)

Prisvetil lepi danek je,	Nebeški Oče naj vam da
Ki iskro hvale mi užge;	Naj večjo srečo do verha;
Voščila kratke radosti,	In jaz bom cvetke pridnosti
K' iz serca mladega puhti.	Na pot sijal vam srečnosti.

Milo ljub.

Človek in smert.

Bilo je drugi dan v novem letu, ko učitel v šolo stopi in vidi dva učenca, koja se zvesto pogovarjata, da učitelja ne zapazita. Učitel toraj vpraša, česar se menita? Jože odgovori: „Krem-ljava od človeka in smerti in v mislih imava našo faro, kar so včerej gospod fajmošter po pridigi povedali. Fara šteje 3040 duš, narodilo se je 83 otrok, umerlo 53 ljudi.“ No, gmejten sem, da eno in drugo reč zapomnite! reče učitel. Sprožila sta važno reč; hočemo v tej zadevi se ozreti po vesolnem svetu.“

Pravilno se ljudi vsako leto več rodi, kot vmerje; vendar ne v tej razmeri, kakor se je pripetila pretečeno leto v naši Šoštajnski fari. Na 10 umerlih pride 12—13 novorojenih; toraj se rod od leta do leta množi. Če bi naopak jih več umerlo, ko rodilo, bi v nekih sto letih dežela za deželaj brez prebivavcov ostala. Naj se jih pa troje rodi in le eden umerje, tak bi v 12³/₄ letih obljudenje pol višej naraslo. Kam bi tadaj v 1000 letih s ljudmi? Zato je prislovica: „Ko bi ljudje ne merli in konjev ne derli, bi zdavno že svet poderli.“

Da se človeški rod preobilno ne množi, storijo kuge, vojske, lakota, bezzakonstvo in tudi velike, obljudene mesta, v kojih vsaj toliko ljudi na leto odmerje, kolikor se otrok rodi.

Kerstne knjige dokažejo, da se več dečkov kot deklic rodi. Razmera je: 1050 fantičev, deklic pa le 1000. Vojaščina in razni nagodki pa pogostejše možkemu spolu smert naklonijo, in tako število obeh spolov spet poravnajo. U mestih živi več ženskih, na deželi več možkih kot ženskih.

Tudi je broj otrok proti broju rodbin v modri razmeri. Na 66 rodbin pride na leto 10 otrok kerščenin. U močno obljudeni deželi se od 50 do 54 osob le edna oženi ali omoži. V celi deželi pridejo 4 otroci na en zakon, v velicih mestih 35 otrok na 20 zakonov. V deželi je šterti del možkih sposoben za vojaščino. Na celem svetu se na leto okoli 38 milijonov otrok rodi; v Evropi, kjer mi živimo, se rodi na leto okolj 9 milionov ljudi, na den toraj 24600, vsako uro 1025.

Če raznih dežel mertvaške bukve pregledamo in primerimo, se dokaže, da v navadnih letih, to je, kadar ni kužnih bolezen, v celi krajini ali deželi, od 36 živih eden odmerje, v vaseh od 40, v malih mestih od 32, v srednih mestih od 28, v velicih mestih od 24. Od 1000 ljudi odmerje jih vsako leto 28. Med 100 odmerjenimi deci se 3 mertvo rojeni štejejo; pa med 200 rojenimi otroci še clo edno v rojstvu ne umerje. Med 115 mertvimi je ena porodnica, in med 400 ena, ki pri porodu umerje.

Naj večja umerljivost zadene do leta stare deca. Od 1000 jih 293 odmerje; pa od 13, 14 in 15 letnih otrok ne prideta nobeno leto čez 2 od 1000. Starost od 70 do 90 let doživi več ženskih kot možkih, od 90 do 100 let več možkih. Obče umerje ljudi na leto okol 31 milijonov, na dan 84000, v edni uri 3500, v edni minuti 60; toraj v treh urah, ko smo v šoli, umerje po celem svetu okol 10500 ljudi. Prazna pravljica je, da, kadar človek umerje, se zvezda vterne in zgine.

Kar sim vam pravil, mora nas vse prepričati, da ljubi Bog s svojoj neizmernoj modrostjo za življenje vsacega človeka in celi človeški rod lepo skerbi; v nja roki je toraj naše življenje in naša smert. Kako bi sicer število rojenih in umerlih v tako lepi razmeri vselej in povsod stalo? Toraj tudi Bog po svoji modrosti in preveliki dobroti vsacega človeka tedaj in tam da roditi in vmreti,

kadar in kjer je naj boljše zanj, in to pobožnega kristjana nar bolj tolaži.

Ker Bog vse čase za nas skerbi,
Naj se vsikdar nja volja zgodi!

P. Musi.

Listonoša.

* *Iz Štajarskega.* Žalostno novico imam dones oznaniti: častiti gosp. *Anton Bonaczy od Bonazza*, fužinar v Mislinjah, je 14. decembra zamerl. Njegova živa vera, njegovo terdno zavpanje tudi v nar hujših časih, njegova resnično keršanska ljubezen in dobra volja, vsim dobro storiti, je daleč in široko znana. Kdor je imel srečo tega gospoda poznati, je ga moral spoštovati in ljubiti. Žalostni smo toraj stali pri njegovem grobu; posebno je *ljudska šola v št. Ilju* pri Turjah zgubila enega svojih nar zvestejših prijatlov in nar večjih dobrotnikov; sme se reči: „Rajni je bil oče farne šole.“ Njemu gre čast in hvala, da se je ta šola na noge spravila, in njemu je — kakor šolskemu ogledu — šola vedno na sercu ležala. Rad in velikokrat je v šolo prišel gledat, kako se ljuba mladina obnaša, jej tudi kako lepo besedo pregovorit, da naj rada in pridno v šolo hodi, rada in pobožno moli, lepo vboga, se zvesto uči in posteno zaderža. Posebno rad je hodil k šolskim skušnjam se prepričat, kako ljuba mladina napreduje; tudi je vselej s lepimi in obilnimi darili šolsko mladino razveselil in spodbudil. Bil je sploh darežljivega serca; za to tudi g. učitelja ni pozabil. Vsako leto je nekaj pridjal, pičlo plačilo ljud. učitelja zboljšati. — Naj tedaj ta zlahtni mož v miru počiva; šolska mladina ga ne bo nikolj pozabila. —

Iz Železnik. 3. Prosenca. Ljubi šols. prijatelj! Navadno je med Slovenci, k novemu letu eden družemu obilnoš sreče in veselja željeti: prejmi toraj tudi ti izmed naših hribov serčne želje: Bog te ohrani slovenskim šolam in mladini mnogo let. — Nastopil si kaj čversto svoj tretji tečaj, in kakor do zdaj, upamo tud v prihodnje nad taboj imeti podpornika za poduk in kratekčas v šoli in doma. — Pri ti priliki pa tud ne zakrivam želje, naj bi

se slovenski učitelji, kar djanjsko podpiranje zadene, enkolko vožej šols. prijatela oklenili. Da bi zmožnosti mankalo, tega še misliti ni. Ponovim tu besede, ktere slavnoznani, visokočastiti Slovenec, gospod Slomšek v predgovoru I. leta Drobtine izustijo: „Dober Bog je vsakimu dal mero svojih darov: enimu čedno besedo, drugimu lepo pesm, tretjemu kak dober nauk, vsakimu enkoljko, nobenimu vse.“ — Naj bi le vsak tretji učitelj po Slovenskem v letu en sostavek napisal, kak zaklad bi bil to za šols. prijatla; dvakrat, ne enkrat na teden bi zamogel izhajati. — Pri vsakem važnem početku je treba združenih moči, toraj ne mudimo se, z pomagajočo roko priskočiti vsim koristnim napravam, ki služijo v omiko in izobraženje roda Slovenskega, kteremu naj ljubi Bog podeli blagoslov in vse dobro!

J. Levičnik.

Družtvo sv. Mohora.

* „Djanje Svetnikov“ smo dobili; že se mehko veže in bode kmalo razposlano. Naj toraj plača, kdor svoje dolžnosti še ni odrajtal.

* Mi smo že enkrat djali, da družtvo, ki na Dunaju izdaja podučne bukve za omiko ljudstva, šteje veliko visokih in bogatih pomočnikov. Tako sopet beremo po „Novinah“, da je presv. cesar *Ferdinand* temu družtvu daroval imenitno podporo v dnarjih; tako tudi Njeg. Excell. g. minister grof Boul - Schauenstein, prvi generaladjutant grof Grünne, in knez Schwarzenberg. — Tudi mi smo lani družtvene knjige na vse strani razposlali in naše družtvo priporočili. „Šolski prijatelj“ je oznanil, koliko podpore je nam došlo. —

* Za „družtveno matico“ so darovali:

	Prenos: 35 gold. — kr. sr.	
Ulčar Blaž, fajm. v novi Oslici	—	24 „ „
Dolžan Jern., kapl. v Leskovcu	1	24 „ „
Biconik Fr., kapl. v Kapli	1	— „ „
Gospodična Širca Maria v Žavcu	1	— „ „
Ferenčak Fr., kapl. v Žavcu	2	— „ „
	ukup 40	48 „ „